

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut

MARIS KARTAU
LAPSE IGAPÄEVAELU PEALE MÕLEMA VANEMA VÄLISMAALE TÖÖLE
SIIRDUMIST: LAPSE PERSPEKTIIV

Bakalaureusetöö

Juhendaja: PhD Dagmar Kutsar

Tartu 2013

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

/Maris Kartau/ 02.05.2013

ABSTRACT

How child left behind sees its everyday life after both parents migration to work abroad. Child perspective

Maris Kartau

In recent years it has become common that people migrate to foreign countries to find a better income. Often these people are parents, who leave their children back home with their grandparents, close family friends or all alone. Child left behind has become a problem also in Estonia. According to the late census of population in 2011, the number of people working abroad has tenfold. The aim of the current bachelor's thesis is to explore how children feel their everyday life change after their parent's migration. The thesis applies a theory of a new childhood studies approach, according to which children and childhood are conceptually autonomous and children have their own vision about their everyday life, what may differ from adult vision. The empirical analysis is based on five qualitative indepth interviews with children in the age of 11-12 years, whose parents are working abroad.

Proceeding from the aim, the following research questions were set:

- How child sees his/her everyday life change after parents work migration?
- What was child's vision about going abroad with his parents? Was his opinion asked and considered?
- How children see their relationships with parents working abroad in the future?

The study revealed that there are positive and negative effects on children left behind. Children feel that they are more independent now and have more obligations but at the same time their relationship with father has distanced. There may occur problems in school as teachers are not aware of the parents' migration and the child's situation. Children have their own vision and opinion about their everyday life.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
I PEATÜKK: TEOREETILINE ÜLEVAADE.....	7
1.1 Tööjõuliikumise arengujooned	7
1.2 Välisriigis töötavate lapsevanemate statistika	8
1.3 Võimalikud mõjud välismaale tööle siirduvate vanemate lastele.....	11
1.3.1 Positiivsed mõjud.....	11
1.3.2 Negatiivsed mõjud.....	11
II PEATÜKK: PROBLEEMISEADE JA MEETOD.....	13
2.1 Probleemiseade	13
2.2 Metodoloogiline lähtekoht: kvalitatiivne lähenemisviis.....	14
2.2.1 Andmekogumismeetod.....	15
2.2.2 Intervjueeritavate valiku kriteeriumid ja valim.....	15
2.2.3 Uurimuse käik.....	15
2.2.4 Eetilised probleemid.....	16
2.2.5 Teemaatilise sisuanalüüs.....	16
2.3 Teoreetiline lähtekoht.....	17
III PEATÜKK: Uurimustulemuste analüüs ja arutelu	19
3.1 Lapsevanemate välismaale siirdumise põhjused ja laste tunded seoses sellega.....	19
3.2 Kui palju on lastel olnud võimalust vanemate välismaale tööleminekuga seoses kaasa rääkida.....	21
3.3 Laste emotsioonid seoses vanemate välismaale tööle minekuga.....	22
3.4 Kellega laps elab kodumaal vanemate välisriigis töötamise perioodil.....	23
3.3 Lapse toimetulek lahususega vanematest.....	24
3.5.1 Suhtlemine vanematega.....	24
3.5.2 Vanematest lahuselamise mõju: suurem iseseisvus.....	24
3.6 Kool: lapse elumuutus on privaatne.....	26
3.7 Laste tulevikusivioonid.....	27
KOKKUVÕTE.....	29
KASUTATUD KIRJANDUS	31
LISAD.....	34

Sissejuhatus

Lapsevanemate välismaale tööle siirdumist on varasemalt käsitletud peamiselt kolmanda maailma riikides lähtuvalt. Lapsevanemad siirduvad teise riiki otsimaks paremat sissetulekut, mida nad kodumaal leida ei suuda. Lapsed jäävad paljudel juhtudel kas ühe lapsevanema, vanavanemate hoolde või kolmandal juhul täiesti üksinda. Lapsevanemate välismaale tööle suundumine on muutunud probleemiks ka tänapäeva Euroopa riikides, kaasa arvatud Eestis. Seda seoses Euroopa Liidus kehtivale vaba tööjõu liikumisega ning olukorraga, kus Eesti rahva majanduslik võimekus on võrreldes teiste Euroopa riikidega madalam. See kajastub ka rahvaloenduste tulemustes, kus kümne aasta jooksul on püsivalt välismaal töötavate eesti kodanike arv kümnekordistunud (Mäe 2012).

Töö lähtub lapsepõlvesotsioloogia raamistikust, mille kohaselt lapsed ja lapsepõlv on kontseptuaalselt autonoomsed ning lapsed on omaette õiguslikud subjektid ja aktiivsed sotsiaalsed agendid. (Ratner 2008; Markström 2009; Corsaro 2005). Lapsevanemate pika või lühiajalise migratsiooni mõjusid on peamiselt käsitletud täiskasvanute tähelepanekutest lähtuvalt. Laste tegelikud arusaamad ja mõtted võivad olla erinevad sellest, kuidas täiskasvanud neid tõlgendavad. Lastel on oma arvamus toimuvast, ning viis, kuidas koheldakse last praegusel hetkel ei mõjuta ainult seda millised täiskasvanud neist arenevad, vaid ka seda kuidas nad kohtlevad tulevikus omi lapsi (Kutsar 2008). Antud bakalaureusetöö eesmärk on uurida lapsevanemate migratsiooni mõjusid laste endi seisukohti arvestades, kasutades teoreetiliseks raamiks uusaja lapsepõlvesotsioloogiat, mille kohaselt on laps võimeline tegema otsuseid oma igapäeva elu kohta ning teab ja tunnetab ise, mis on tema jaoks parim (Ratner 2008; Markström 2009; Corsaro 2005). Antud uurimustöös keskendutakse sellele kuidas lapsed ise kirjeldavad lapsevanemate töötamise mõju oma igapäevaelule. Selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Eesmärgi saavutamiseks kasutasin kvalitatiivset meetodit ning viisin läbi viis poolstruktureeritud individuaalintervjuud. Antud teemal on Eestis varasemalt kirjutatud 2011. aastal Tartu Ülikooli magistr töö Leana Lahesoo poolt, kes on läbi viinud kvantitatiivse uurimuse. Ülejäänud

varasemad uurimustulemused põhinevad peamiselt kolmanda maailma riikidel, mille ajaloolised ja sotsiaalsed vormid ei sobi Eesti ühiskonnale. Antud teemat on Eestis vähe uuritud ja seda just laste endi seisukohalt.

Antud bakalaureusetööl on ka praktiline pool, mis pakub võimalust nii lapsevanematel kui ka sotsiaaltöötajatel näha töömigratsioonist tulenevat mõju lähtudes laste endi perspektiivist. Kvalitatiivset meetodit kasutades saame parema võimaluse kaardistamiseks laste nägemusi positiivsetest ja negatiivsetest külgedest seoses lapsevanemate töötamisega välismaal. See omakorda võimaldab luua tugisüsteemi abistamiseks nii lapsi kui lapsevanemaid, kui ees on välisriiki siirdumine.

Töö põhineb 2013.aasta aprillis läbi viidud 6. klassi õpilaste poolstruktureeritud intervjuudel. Esimeses peatükis antakse ülevaade teooriast, teises peatükis tõstatatakse uurimisprobleem ja antakse ülevaade läbiviidud intervjuudest ning kolmandas toimub analüüs ja kokkuvõte.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE

1.1 Tööjõu liikumise arengujooned

Rahvusvahelise migratsiooni organisatsiooni (IOM 2013) kohaselt on töömigratsiooni defineeritud kui inimeste suundumist ühest riigist teise eemärgiga leida uues kohas töö. Praegusel ajal töötab kogu maailmas umbes 105 miljonit inimest võõrriigis (IOM 2013). Rossini (2008) kohaselt võib töömigratsioon olla nii ajutine kui ka pikaajaline. Lühiajaliseks migratsiooniks peetakse seda, kui inimene viibib välisriigis vähemalt kolm kuud, kuid mitte rohkem kui 12 kuud. Siirdudes välisriiki vähemalt 12-kuuks, saab sihtriigist üldiselt tema uus kodu ja elukoht.

Eestist suunduvad inimesed tööd otsima peamiselt Euroopa riikidesse seoses tööjõu vaba liikumisega. Töötajate vaba liikumine on Euroopa Liidu (EL) asutamislepingust tulenev põhivabadus, mis on sätestatud Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklis 45 ning mida on arendatud edasi ELi teiseste õigusaktide ning Euroopa Kohtu praktikaga. (vaba liikumine...2013). Antud vabadus annab õiguse liikmesriigi kodanikul otsida tööd mõnes muus EL liikmesriigis ja töötada antud liikmesriigis vajamata selleks töölouba. Siiani on peamisteks välisriiki siirdujateks olnud mehed, nüüdseks on tekkinud ka uued migrantide grupid nagu üksikud noored naised ja naised kui perekonnapead (Kallaste ja Phillips 2004; 13). Eriliselt suur väljaränne on olnud Balti riikidest, Bulgaariast ja Rumeeniast, kus rahvaarv on tuntavalt vähenenud migratsiooni tõttu. (Bélorgey 2012). Et saada täpsem ülevaade välisriigis töötavatest lapsevanematest ja nende lastest, tuleb vaadelda riikide lõikes välismaal töötavate lapsevanemate statistikat.

1.2 Välisriigis töötavate lapsevanemate statistika

Seoses suureneva migratsiooniga on hakatud suuremat tähelepanu pöörama lastele, kes jäävad vanematest kodumaale maha. 2010.aastal Euroopa Liidu poolt läbi viidud uuringus hindamaks migratsioonist tingitud sotsiaalseid mõjusid Ida- ja Kesk - Euroopas selgus, et Euroopa Liidus on

umbes 500 000 last, kelle üks või mõlemad vanemad on välismaale tööle migreerunud (Bélorgey 2012). Kirjanduses on palju infot kolmanda maailma riikide kohta nagu Filipiinid, Hiina, Jaapan jne. Antud töös on kasutatud parema ülevaate saamiseks Eestile sarnase ajaloo ja kultuuriruumiga maasid nagu Läti, Leedu, Moldova ja Poola. Läti, Leedu ja Moldova on valitud võrdluseks põhjusel, et antud riigid on ühise Nõukogude Liidu taustaga ning iseseisvusid 1990ndate aastate alguses. Peale ühise ajaloolise tausta on riikidel ka sarnased ühiskondlikud probleemid nagu kõrge tööpuudus ja keeruline majanduslik seis. Poola valik on põhjendatud seoses sarnase kommunistliku ajalooga, mis võimaldab tõmmata riikide vahel paralleele. 2006. aasta IOM (Rahvusvahelise Migratsiooni Organisatsiooni) uurimuse kohaselt töötas näiteks 252 000 moldovlast välismaal ja 1.5 miljonit moldovlast sai igakuiselt välismaal elavatelt lähedastelt rahalisi ülekandeid. Sealhulgas ligikaudu 31% alla 15. aastastest lastest ei ela koos vanematega (Salah 2009).

Lätis puudub põhjalik ülevaade sellest kui palju inimesi on välismaale tööle suundunud. Eeldatavasti 200 000 lätlast töötab välismaal või plaanib välismaal tööle asumist. Põhjuseks on Läti väga kõrge tööpuudus (20,9%), mis aastal 2009 oli Euroopa Liidu kõrgeim (Rank 2009). Praeguseks on langenud tööpuudus 15,3%-ni, kuid on siiani kõrgem võrreldes teiste Euroopa Liidu maadega (Aasaru 2012). Vidzeme regioonis läbi viidud uurimus tõestas, et 45,7 % välismaale tööle siirdunute hulgast omas lapsi ja rohkem kui pooled neist (53,1%) jättis lapsed koju ühe vanemaga, 18,1% jättis lapse vanavanema hoolde ja 12,5% jättis lapse mõne muu sugulase hoolde. Ainult 15,6% välismaale lahkuvatest vanematest võttis oma lapsed kaasa (Broka 2009).

Leedus viidi 2007. aastal läbi laiaulatuslik uuring koostöös Laste Õiguste Ombudsmani ja Haridus- ja teadusministeeriumiga eesmärgiga kaardistada lapsed, kelle üks või mõlemad vanemad töötasid välismaal. Informatsiooni koguti 195 000 lapse seast. Uuritavate seast 64% elas koos ühe vanemaga ja 36% ühe või kahe vanavanemaga. Uurimus näitas, et umbes 36% lastest, kes jäid kodumaale kogesid märgatavad käitumismuutusi (Vaitekoniene 2009). Leedus 2010. aastal läbi viidud uurimuse kohaselt emigreerusid lapsevanemad välismaale tööle peamiselt majanduslikel põhjustel ja vähe mõeldi sellele, kuidas see mõjutab nende ülejäänud perekonda.

Reeglina puuduvad oskused hinnata migratsiooni tagajärgi perekonnale ja selle struktuurile (Vaitekoniene 2010).

Anne White (2010) sõnul näitab Poola kogemus, et peamiselt lahkutakse välismaale tööpuuduse tõttu. Peamiseks sihtriikideks on Suurbritannia ja Iirimaa ning välismaale lahkujateks pole enam madala haridustasemega inimesed, vaid ka kõrgharidusega kvalifitseeritud iniviidid. Poola meedias on levinud termin „euro-orvud“, mis tähistab lapsi, kes on jäänud kodumaale peale lapsevanemate migratsiooni. 60% Anne White (2010) uuringu küsitletutest sõnas, et on märganud lastega seotud probleeme seoses lapsevanemate migratsiooniga. Lastel on esinenud nii psühholoogilisi kui käitumuslikke probleeme. Poola lapsed, kes on jäänud vanematest välismaale maha soovivad tulevikus ise siirduda välismaale (White 2010), seda seoses nägemusega, et välismaal on rohkem võimalusi ja põnevamat tegevust kui kodumaal.

Antud teemat on kõikides valitud riikides kajastatud küllaltki vähe ja puudub ametlik statistika. Kuna tegu on küllaltki uudse probleemiga, siis pole sellele pööratud väga palju tähelepanu ning artikleid ja teadustöid ei ole selle kohta väga palju. Siiski teadvustatakse probleemi olemasolu ning proovitakse seda kaardistada ning sellele reageerida.

Eestis on taolisi uuringuid läbi viidud vähe ja valdkonda puudutav info on minimaalne. Puudu on täpne ülevaade selle kohta, kui palju eestlasi välismaal töötab, kuna välismaale siirdujatel puudub teavituskohustus. Kutsari, Lahesoo ja Darmody (2013) sõnul on peale Eesti ühinemist Euroopa Liiduga 2004. aastal välismaale tööd otsima siirdunute hulk kasvanud märgatavalt. Viimane, 2011. aastal avaldatud rahvaloendus paljastas, et välismaale tööle suundunud isikud moodustavad 4.4% kogu populatsioonist. Nendest 56 % oli vanuserühmas 30-49 ehk kõige aktiivsemas lapsevanema eas. Välismaale tööle suundujad olid peamiselt mehed (83% kõigist välismaale tööle suundujatest). Nendest 85% olid aktiivses lapsevanema eas. Kõige enam naisterahvaid välismaal töötajate hulgas oli vanusegrupis 50 ja vanemad, mis on mitte aktiivne lapsevanema iga. Peamised sihtriigid Eesti välistööliste jaoks olid Soome, Norra, Rootsi, Venemaa, Suurbritannia ja Saksamaa.

2000. aasta rahvaloenduse alusel töötas välismaal 2646 inimest. Nüüdseks on selgunud 2011. aasta rahvaloenduse tulemusel, et välismaal töötab püsivalt ligikaudu 24 907 inimest. Mehi töötab välismaal 20727 ja naisi 4180 (vt. tabel 1). Võrreldes 2000. aasta loendusega on välismaal töökäivate inimeste arv ligi kümnekordistunud. (Eesti Statistikaamet 2012).

Tabel 1. Välismaal hõivatud, 31. detsember 2011

VÄLISMAAL HÕIVATUD, 31. DETSEMBER 2011 --- Vanuserühm, Sugu		
	Mehed	Naised
15-29	5 622	1 240
30-49	11 944	1 999
50 ja vanemad	3 161	941
Märkus: Hõivatud – vähemalt 15-aastased. Kindla aadressita töökoht välismaal – märgitud mobiilse töökohaga isikutel, kes töötasid mitmes välisriigis.		

Eesti statistikaamet 2013

2010. aasta kevadel Sotsiaalministeeriumi tellitud uurimus (Veidemann 2010) näitas, et võrreldes varasemate aastatega on teisesse riikidesse tööle minna kavatsevate inimeste arv suurenenud. Kui 2006. aasta küsitluse andmetel oli Eesti tööealise rahvastiku väljarändepotentsiaal hinnanguliselt 3,9% tööealisest rahvastikust (umbes 36 000 inimest), siis 2010. aastal ulatub see näitaja 8,5%-ni (umbes 77 000 inimest). Konkreetseid ettevalmistusi tegevaid ja kindlasti tulevikus välismaale tööle minna soovijaid on 4,7 % rahvastikust ehk umbes 42 700 inimest. Välismaale tööle mineku olulisima põhjendusena toovad potentsiaalsed väljarändajad soovi saada suuremat palka.

1.3 Võimalikud mõjud välismaale tööle siirdunud vanemate lastele

1.3.1 Positiivsed mõjud

Laste majanduslik olukord võib paraneda seoses vanemate välismaale tööle siirdumisega. 2008. aastal tehtud Pärna (2008: 72) magistr töö uuringu järgi on perekonna majanduslik olukord peale lapsevanema migratsiooni muutunud paremaks 63,9% kordadel, samaks jäi 31,1% ja 2% predest muutus majanduslik olukord halvemaks. See võimaldab parandada lapse elutingimusi ja võimalusi omandada tarbeesemeid nagu riided, kommunikatsioonivahendid jne. (Effects of migration...2007:4 ; Rossin 2008). Ka võimaldab suurenenud sissetulek saada paremat haridust lastele, kes on jäänud kodumaale. (Rossin 2008 ; Ibrus 2011.)

Lapsed muutuvad iseseisvamaks ja vastutustundlikumaks, sest tihti vastutavad nad peale vanemate lahkumist koduste ülesannete eest, mille eest kandsid varasemalt hoolt nende vanemad (Pärna 2008: 64; Malinauskas 2006).

1.3.2 Negatiivsed mõjud

Eestis läbi viidud uuringute kohaselt kaasneb vanema(te) lahkumisega risk ohustada kiindumussuhet, mis võib negatiivselt mõjutada lapse toimetulekut ja tuua kaasa lapse heaolu languse. Seega ühe või mõlema vanema lahkumine võib mõjutada kiindumussuhte kvaliteeti, toimetulekut igapäevaste tegevuste ja emotsioonidega. (Pärna 2008). See, kuidas laste hooldajad korraldavad välismaal elades lapse järelvalvet ja kindlustavad lähedussuhte, mõjutab oluliselt ka laste edaspidist elu. Helen Pärna 2008. aastal läbi viidud uuringu kohaselt on spetsialistide hinnangul kolmandikul lastest, kelle vanem (või vanemad) läinud tööle välismaale, tekkinud käitumishäired, millele lisanduvad mõnuainete tarvitamine, koolitundidest puudumine, agressiivsus kaasõpilaste suhtes; samuti esineb psühholoogilisi, psühhosomaatilisi ja psühhiaatrilisi probleeme (Pärna 2008; Rodolfo De Gaza 2010). Bingyan (2012) sooritatud uuringu alusel on tõdeti, et kodumaale jäänud lastel on suurem viha, segadus ja muretunne võrreldes oma teiste eakaalastega. Risk depressioonile on kõrgem, mis pikemas perspektiivis põhjustab madalat enesehinnangut, vähest sotsiaalset seotust ning raskusi lähedaste suhetega. Kui lahkub isa, siis see võib tekitada materiaalselt ja psühholoogilist ebakindlust, mis mõjutab ema (ja laste) enesekindlust negatiivselt. Välismaal töötanutel võivad tekkida välisriigis uued suhted, mis

pikas perspektiivis võib perekonna lõhkuda. (Rossin 2009; Salah 2009). Välisriigis elamise ajal võivad lapse ja vanema vahelised suhted kaugeneda, mis võivad kaugeks jääda ka siis kui lapsevanemad on laste juurde tagasi tulnud. (Rodolfo de la Garza 2010)

Rodolfo de la Garza (2010) sõnul võib laste jäämisel vanavanemate hoolde tekkida olukord, kus erinevate generatsioonide vahel tekivad pinged. Generatsioonide vahelised erinevused võivad tekitada suhtlemisraskusi laste ja vanavanemate vahel, mis tekitab raskusi lapsele piisava emotsionaalse toe pakkumisel.

Lapsevanemad, kes töötavad välismaal kaotavad tihti kontakti kooliga. Lialiugene ja Ruoshene (2008) poolt läbi viidud Leedu uuringus selgus, et 22% lahkujatest määras kellegi teise enda esindajaks koolis ning ainult 6% vanematest säilitas kontakti kooliga. Vanematel väheneb ülevaade nende lapsega koolis toimuvast ning puudub kontakt õpetajatega. Seeläbi puudub informatsioonivahetus, mis võimaldaks nii õpetajatel kui lapsevanematel mõista, mida laps tunneb või mis probleemid tal olla võivad.

2. PEATÜKK : PROBLEEMISEADE JA MEETOD

2.1 Probleemiseade

Sotsiaalpoliitilistes meetmetes ja lapsi puudutavates seadusandlustes püütakse järgida lapse huve. Lapse üks huvi on omada mõlemat vanemat ja nendega suhelda. Laste osalust nende heaolu mõõtmises kasutatakse vähe, kuigi lapsed ja noored on parimad indikaatorid kirjeldamiseks oma igapäevalu ja seda mis on vajalik, et nad tunneksid end hästi. Reaalne pilt laste ja noorte igapäevaelust võib tunduvalt erineda täiskasvatute arvamusest ja ootustest. (Bradshaw 2006). Poliitilisest perspektiivist vaadatuna hinnatakse laste heaolu sellega, kuidas on korraldatud nende tulevik, haridusvõimalused ja igapäevane hoolitsus. Lapsed ja vanemad on kohustatud teineteist toetama ja teineteisest lugu pidama ning arvestama teineteise huve ja õigusi. (PKS 9 PTK §113). Lapse heaolu hinnatakse lähtudes tema füüsilisest, emotsionaalsest, sotsiaalsest ja kognitiivsest heaolust. See on näitaja, mille abil väljendatakse heaolu antud valdkondades tagamist lapse eest hoolitsejate poolt. (Sotsiaalministeerium 2012). Oluline on mõista lapsevanemate välismaal töötamise puhul seda millisel tasemel on lapse heaolu nüüd ja praegu ning kas ja kuidas on see muutunud seoses lapsevanemate välismaale lahkumisega.

Siiani pole Eestis pööratud suurt tähelepanu sellele kui palju lapsi jääb vanematest kodumaale maha ning probleem on uudne ja puudub ka ametlik statistika. Probleem on siiski oluline lapsepõlvepoliitikate väljatöötamiseks, et pöörata tähelepanu lapse inimkapitali arendamise võimalustele, selleks et lapse inimkapital saaks võimalikult vähe kahjustatud ühiskonna madalseisust ja pere vaesusest. (Lannes 2010).

Käesoleva töö eesmärk on uurida lähtuvalt teooriast, et laps on aktiivne sotsiaalne toimija, tema isiklikku käsitlust vanemate töötamisest välismaal. Kuna tegu on Eesti ühiskonnas väga vähe uuritud teemaga, siis võimaldavad laste kirjeldatud emotsioonid ja mõtted luua reaalsema pildi mis toimub nende lastega, kes kelle vanemad lahkuvad välismaale tööle. See omakorda

võimaldab reageerida ühiskonna tasandil, et vajadusel toetada või sekkuda kui ilmneb kitsaskohti, mis vajavad reageerimist tagamaks lastele täisväärtuslik elu ja arenguvõimalused.

Lähtudes uurimisprobleemist on püstitatud järgmised uurimisküsimused ja vastavad uurimisülesanded.

- Milliseid muutusi tõi kaasa lapsevanemate välismaale tööle siirdumine lapse jaoks?

Ülesandeks uurida kuidas lapsed tunnetavad võimalikke igapäevaelu muutusi ning milliseid negatiivseid ja positiivseid aspekte see endaga kaasa toob.

- Mis on lapse visioon laste välismaale kaasa minemise osas ning kui palju on lapsel olnud võimalust kaasa rääkida antud teemal?

Ülesandeks on välja selgitada kui palju perekond kaasab last otsustesse ning kui palju lapse arvamusega arvestatakse.

- Millisena soovivad lapsed näha oma suhteid välismaal töötavate vanematega tulevikus?

Ülesandeks uurida kuidas lapsed näevad oma tulevikku seoses vanemate migratsiooniga.

2.2 Metodoloogiline lähtekoht: kvalitatiivne lähenemisviis

Antud uurimisprobleemi puhul annab kvalitatiivne lähenemisviis kvantitatiivse lähenemisviisi ees eelise, sest võimaldab minna probleemi süvitsi ja luua alateemasid, mis kvantitatiivse meetodi puhul ei pruugi avalduda. Kuna tegu on lastega, siis kvalitatiivne uurimismeetod võimaldab vajaduse korral küsimust lapsele ümber sõnastada või selgitada kui laps selle tähendusest või mõttest täpselt aru ei saa. Ankeetküsitlusele vastamine võib olla laste jaoks keerulisem, sest paljudel puudub veel sõnaline kirjalik väljendusoskus aga kvalitatiivne lähenemisviis annab võimaluse luua lapsega usalduslik suhe, kus laps saab ennast vabamalt väljendada. Kvalitatiivne uurimismeetod võimaldab luua väheuuritud ainesest tegelikkusele vastava pildi ja selle põhjal saab püstitada hüpoteese edasisteks uuringuteks. Kvalitatiivse uurimismeetodiga saab kindlaks

teha millised sündmused, hoiakud, tegevusstrateegiad jms. mõjutavad uuritavat fenomeni ja kuidas need mõjutegurid omavahel seotud on (Vihalemm: 1998)

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida laste endi seisukohalt, kuidas mõjutab lapsevanemate töötamine välismaal laste igapäevaelu.

2.2.1 Andmekogumismeetod

Uurimus on läbi viidud kasutades poolstruktureeritud intervjuu meetodit. Selle tarvis olen koostanud intervjuu kava (vt lisa 1). Küsimused moodustavad neli osa; taustauuring, milline oli laste elu enne vanemate lahkumist, milline on igapäeva elu peale vanemate lahkumist, mida tahaks oma elus muuta ning mis talle meeldib ning ei meeldi vanemate välismaal töötamiseks.

2.2.2 Intervjueeritavate valiku kriteeriumid ja valim

Valim on moodustatud viiest 6. klassi õpilasest, kelle mõlemad vanemad on välismaal töötanud vähemalt kolm kuud. Intervjueeritavad on lapsed vanuses 11-12 eluaastat. Valim on moodustatud just selles vanuses laste seas, sest tegu on algava murdeaga. Neil on omad arusaamad elukorraldusest ja aspektidest, mis nende igapäeva elu puudutavad. Neist on poisse üks ja tüdrukuid neli. Valik langes Tartu lähedasele koolile seoses väga headele isiklikele kontaktidele selle kooliga ja vastutulelikele õpetajatele. Sobiva valimi leidmiseks pöördusin koolis töötava aineõpetaja poole, kes omakorda kontakteerus 6. ndate klasside klassijuhatajatega. Klassijuhatajad uurisid oma klassi õpilastelt, kelle puhul nad teadsid vanemate välismaal töötamisest, et kas nad on nõus individuaal-intervjuudes osalema. Nõusoleku puhul kontakteerus klassijuhataja aineõpetajaga ning lapsega sai kokku lepitud täpne kuupäev ja kellaaeg, millal intervjuu läbi viidi.

2.2.3 Uurimuse käik

Intervjuud viisin läbi aprillis 2013. aastal. Intervjuu kestis keskmiselt 40 minutit. Lühim intervjuu kestis 30 minutit ja pikim 45 minutit. Kuna intervjuud viisin läbi koolitundide ajal, siis aeg oli piiratud. Intervjuud viisin läbi privaatsest raamatukogu ruumides, kus lapsed tundsid end

mugavalt. Ühe lapse puhul toimus intervjuu Skype süsteemi kasutades, kuna laps veetis koolivaheaega vanemate juures välismaal. Parema helikvaliteeti saamiseks loobusin antud intervjuu puhul videopildi kasutamisest. Miinuspooleks selle juures on asjaolu, et ei näinud seetõttu intervjuueeritava kehakeelt ja miimikat. Siiski sujus intervjuu probleemideta ja intervjuueeritav tundis end vabalt. Materjali salvestamisel kasutati diktofoni ning enne lindistamist küsiti laste nõusolekut selleks. Hiljem intervjuud transkribeeriti.

Intervjuude läbiviimisel oli oluline see, et vastajad saaksid vabalt rääkida oma mõtetest, tunnetest ja kogemustest, mis lastel seoses vanemate välismaal töötamisega tekkinud olid. Intervjuud toimusid vaba aruteluna, kus intervjuu kavas olevad küsimused tulid arutlusele loomulikult ja sujuvalt. Lapsed olid antud teema suhtes avatud ja teadlikud.

2.2.4 Eetilised probleemid

Laste anonüümsuse kaitseks ei avaldata laste nimesid. Ka ei avaldata kooli nime ega täpset asukohta. Eesmärk on tagada lapse heaolu ning anonüümsus. Lastele selgitati enne intervjuueerimist, et selles osalemine on vabatahtlik ja neil on õigus intervjuu katkestada kui nad tunnevad end ebamugavalt ning ei soovi jätkata. Samuti ei olnud nad kohustatud vastama kõigile küsimustele kui need tundusid liiga isiklikud. Eesmärk oli tagada, et lapse heaolu ei kahaneks ja säiliks vähemalt intervjuu-eelsel tasemel. Analüüsis on intervjuueeritavate anonüümsuse tagamiseks muudetud intervjuueeritavate nimesid. Intervjuude läbiviimine kooskõlastati klassijuhatajatega. Vanemate käest kirjaliku loa küsimine polnud klassijuhatajate sõnul vajalik, sest tegu oli täiesti anonüümne uuringuga, kus lapse isikuandmeid ei avaldata.

2.2.5 Teemaatiline sisuanalüüs.

Analüüsi aluseks on intervjuud, mis viidi läbi kuuenda klassi õpilastega, kelle mõlemad vanemad olid välismaal töötanud rohkem kui kolm kuud. Analüüs on toimunud läbi intervjuu transkriptsiooni ja kodeerimise. Peale transkriptsiooni ja kodeerimist viidi kokkusobivad teemad ühise põhikategooria alla, milles tekkisid mitmed alakategooriad. Analüüsi sisu ilmestamiseks ja täpsustamiseks on kasutatud lõike intervjuudest, väljajäetud tekstiosade tähiseks on /.../. Laste intervjuulõigud on esitatud muutmata kujul.

2.3 Teoreetiline lähtekoht

Traditsiooniks on lapsepõlvele vaadata kui ajutisele perioodile indiviidi elus ning kui ettevalmistavale ajajärgule täiskasvanuks saamisel. Last vaadatakse traditsioonilises käsitluses kui „alles inimeseks saavat olendit“, ning täiskasvanu on tulem ja lapse arengu eesmärk. Suuresti tegutsevad lapsed ja lapsevanemad eraldi maailmades, kus otsuseid lapse heaolu üle teevad täiskasvanud (Strandell 2007).

Käesolev bakalaureusetöö uurimus lähtub lapsepõlve uuest käsitlusest. Uueaaja lapsepõlvesotsioloogia väidab, et laps on olemas siin ja praegu kui subjekt ja aktiivne sotsiaalne tegutseja ning lapsed ja lapsepõlv on kontseptuaalselt autonoomsed ning lapsed on omaette õiguslikud subjektid ja aktiivsed sotsiaalsed agendid. Juba lapsena on nad inimesed ja elavad koos täiskasvanutega sotsiaalses keskkonnas ning juba lapsena on nad vastavalt oma vanusele kompetentsed valikuid tegema ja nende suunas tegutsema (Kutsar 2008).

Kui me vaatame asju lapse perspektiivist ja käsitleme teda kui aktiivset rollimängijat ühiskonnas, siis võime näha kuidas nad mõjutavad ja vormivad igapäevaelu meie ümber. Seeläbi pole lapsepõlv oluline vaid indiviidi perspektiivis, vaid ka ühiskonna seisukohalt. Uueaaja lapsepõlvesotsioloogia käsitlus ütleb, et lapsed pole passiivsed kultuuri vastuvõtjad, vaid nad mängivad aktiivset rolli kultuuri luues ja muutes. (Ratner 2008; Markström 2009 Corsaro). Nad pole lihtsalt pealtvaatajad ja tarbijad, vaid aktiivselt tegutsevad omades oma arvamust ja nägemust iseenda elust. Nad loovad igaüks unikaalse maailma, mille nägemused võivad olla erinevad võrreldes kõrvalseisjatega ning läbi selle suhestab end inimene sotsiaalsete aspektide ja rollidega. (Ratner 2000). Lapsed on agendid, kelle tegudel on mõju ka täiskasvanute käitumisele või sellele kuidas nad tahaks käituda (Markström 2009).

Laste ja noorte nägemused oma igapäevaelust võivad märkimisväärselt erineda vanemate arvamustest ja ootustest. Poisid ja tüdrukud omavad erinevaid kogemusi, vajadusi ning ootusi võrreldes sellega, mida teavad sellest nende vanemad. Laste mõtteid on vaja arvestada rääkides nende heaolust ja selle hindamisest. Mõistes laste käsitlusi, vajadusi ja nende suhteid, ei anna see

mitte ainult ülevaadet nende igapäevaelu mõistmiseks antud situatsioonis, vaid aitab leida ka kitsaskohas, kus lapsed vajavad toetust ning aitab luua selgema pildi laste elust.

Kuidas lapsed tulevad toime muutusega sõltub nende vanusest, toetusest, mida nad perekonnalt saavad, migratsiooni olemusest ja pikkusest ja kindlasti sellest kui palju vanemad näevad vaeva, et neid sellel keerulisel perioodil toetada (Vaitekoniene 2010). Käesolevas uurimuses huvitab mind, kuidas tulevad lapsed toime muutustega seoses sellega, et mõlemad vanemad on suundunud välismaale tööle ning lapsed on jäänud kodumaale. Mind huvitab laste endi perspektiiv.

III PEATÜKK : UURIMUSTULEMUSTE ANALÜÜS JA ARUTELU

3.1 Lapsevanemate välismaale tööle siirdumise põhjused ja laste tunded seoses sellega

Kõigi intervjueeritavate puhul toimus vanemate välismaale siirdumine ükshaaval. Üks vanem oli juba mõni aega käinud välismaal tööl, kas lühiajaliselt või pikaajaliselt ning seejärel suundus välismaale ka teine vanem. Senikaua kui üks vanem oli kodus, tundsid lapsed end kindlamini. Pidev suhtlus oli olemas ka välismaal töötava lapsevanemaga, lapsekasvatamisega tegeles kodus olev vanem. Näiteks üks lastest kirjeldas, et tema suhted kodus oleva isaga paranesid väga palju, sest varasemalt ta ei suhelnud temaga nii tihedalt. Veedeti rohkem koos aega ja lapsel avanes võimalust end rohkem vanemale avada.

/.../ me käisime koos kinos ja nädalavahetustel sõitsime näiteks maale ja käisime loomapargis. Vanasti tegin ma neid asju emaga, aga isaga koos oli neid asju isegi lõbusam teha/.../

Tihedam suhtlus isaga peale ema välisriiki tööle siirdumist võis tiheneda seetõttu, et isa näol oli tegu igapäevaselt kodus oleva täiskasvanuga, kelle poole sai vajadusel pöörduda. Teise kodust eemaloleva lapsevanemaga ei oldud enam nii tihedas kontaktis. Laps vajab enda kõrvale täiskasvanut, kes pakub talle turvatunnet ja aitab toime tulla igapäevaelus ette tulevate muredega. Põhjus võib seisneda ka selles, et tunnetatakse ühe pereliikme puudumist ja kojujäänute vahelised sidemed tugevnevad ja hakatakse rohkem kokku hoidma. Kodumaale jääv lapsevanem on sellises situatsioonis, kus ta peab rohkem keskenduma lastele. Antud vastaja puhul julgeb autor väita, et ema lahkumisel on mõningane positiivne mõju, kuna isa ja lapse vahelised suhted on muutunud tihedamaks.

Kõige raskemaks tunnistasid lapsed seda hetke, kui välismaale siirdus ka see vanem, kellega kodus oldi ja lähedasemaks saadi. Sellel momendil valdas lapsi kõige suurem üksindustunne ja igatsus.

/.../ kui ema juba Saksamaal töötas, siis ma harjusin isaga kodus olema. Igatsus oli ikka ema järgi ja keegi oli puudu, aga kui isa ka Saksamaale tööle läks siis alguses oli küll natuke raske, sest ma ei teadnud varem kuidas ilma ema ja isata elada on. /.../

Teise vanema lahkumine tekitab lapse elus veelgi rohkem segadust. Selle vanemaga, kellega algselt koos koju jäädi, saadi lähedasemaks. Olemas oli üks vanem, kellele laps loota sai ning säilis ka turvatunne. Teise vanema lahkumine põhjustas lapsele veelgi suurema elumuutuse, kus tuli hakkama saada uue olukorraga, kus kumbagi vanemat polnud enam igapäevaselt kodus. Laps pidi taaskord õppima toime tulema uute elumuudatustega. See oli tema jaoks uudne ja kohati hirmutav.

Uurides põhjuste kohta, miks lapsevanemad tööle siirduvad ütlesid lapsed, et peamiselt selle pärast, et saada paremat ja huvitavamat tööd. Põhjendati ka nii, et vanemate välismaal töötamine võimaldab neil saada uusi asju nagu riided ja tehnika, mida muidu vanemad poleks neile võimaldanud. Lapsed näevad seda positiivse aspektina vanemate välismaal tööl viibimise puhul

/.../ ma saan omale sünnipäevaks Samsungi uue nutitelefoni kui ema-isa järgmine kord koju tulevad. Mu enda telefon kogu aeg jamab ja on vana kah, aga nüüd saan korraliku nutitelefoni. Ma olen klassis praegu vist suht viimane, kellel veel tavaline telefon on /.../.

Tänapäeva ühiskonnas mängib üsna suurt rolli sotsiaalne staatus, mis saavutatakse läbi materiaalsete esemete. Laste hulgas on tähtis see, milliseid asju omatakse. Respondendi jutus ilmnenud heameel võibki olla tingitud sellest, et varasemalt tunti ennast alaväärsemana, kuna ei omatud sarnaseid esemeid nagu teised lapsed tema ümber. Seoses vanemate välismaale tööle siirdumisega on aga perekonna rahalised võimalused paranenud ja ka laps tunneb, et tema staatus teiste laste hulgas tõuseb. Samas võib tegu olla ka sellega, et vanemad püüavad materiaalsete esemetega kompenseerida enda kodust äraolekut.

3.2 Kui palju on lastel olnud võimalust vanemate välismaale töölemineku seoses kaasa rääkida?

Uurides lastelt, kui palju nad osalesid otsustamise juures kui lapsevanemad välismaale tööle siirduda otsustasid, siis jagunesid vastused kahte gruppi. Ühtedel juhtudel arutati ühiselt koos perega otsust, et kas lapsed jäävad maha kodumaale või tulevad kaasa. Teistel aga tehti otsused vanemate poolt seda lastega tõsisemalt arutamata. Näiteks räägib intervjuueeritav, et kuigi vanemad pakkusid võimalust, et võiks ühise perena aastaks välisriiki elama suunduda, siis tema ise ei soovinud sinna minna väites:

/.../ ma ei tahtnud sinna minna, sest seal oleks raske olnud just keele pärast ja mu sõbrad ja kool on kõik siin /.../

Respondenti hirmutab võõrriiki kolimine, kuigi seal on tema vanemad. Eesti on lapsele tuttav keskkond, mida ta tunneb ja siin elavad ka ta sõbrad, ilma kellela tunneks ta end välisriigis üksikuna. Intervjuu jooksul ei paistnud silma ka seda, et laps oleks sellest otsusest olnud häiritud. Ta tundis, et on enda jaoks langetanud parima otsuse seoses kodumaale jäämisega ning tal oli säilinud tihe igapäevane suhtlus vanematega.

Teiste laste puhul toimus vanemate välismaale tööle suundumine järkjärgult. Esmalt vanemad käisid lühikestel välislähetustel ning siis mõne aja möödudes välismaal käimised tihenesid, kuni vanemad otsustasid pikemalt välismaal resideerida. Laps kirjeldas seda olukorda nii:

/.../ma ei tea.. me vist ei rääkinud sellest küll eriti... See nagu lihtsalt läks nii /.../

Laps harjus aja jooksul sellega, et vanemad ei ole kodus kogu aeg ja käivad vahepeal mujal riigis tööl. Seetõttu ei olnud ka nii hirmutav see, kui vanemad lahkusid kodunt pikemaks ajaks.

Küsimuse peale, et kas nad oleksid tahtnud sellisel puhul ikkagi rohkem oma arvamust avaldada, olid alguses lapsed kõhklevad, aga tunnistasid hiljem, et oleksid soovinud küll, et seda oleks põhjalikumalt nendega arutatud. Pereringis arutati, et vanemad lähevad välismaale tööle ja sellega seoses paraneb nende majanduslik seis, aga ei seletatud pikemalt lahti, kuidas laste elukorraldus pikemas perspektiivis välja hakkab nägema. Lastel oli kindel arusaam, et maha jäämise või kaasa minemise otsust tuleb lastega arutada. Lastel on õigus ja soov oma arvamust

avaldada sel teemal, mis tõestab teooriat, et laps on aktiivne sotsiaalne agent ja omab selget arvamust tema elus toimuva kohta (Ratner 2008; Markström 2009; Corsaro 2005).

3.3 Laste emotsioonid seoses vanemate välismaale tööle minekuga

Hirmudest rääkides tunnistasid lapsed, et seda nad ei karda, et vanemad tagasi ei tuleks. Hirm on see, kui on hädaolukord või mure, et siis ei saada vanemaid kätte.

/.../ ükskord läks mul koolis päris halvasti ja ma läksin koju ja nii kurb oli olla. Tahtsin emale helistada, aga ta ei võtnud telefoni vastu. Siis ma küll nutsin natuke ja tuli selline kurb tunne, et ma üksi olen /.../

Lapsevanem on lapse jaoks inimene, kelle poole rasketel hetkel pöördutakse, et leida lohutust ja emotsionaalset tuge. Halbade emotsioonide jagamine lähedastega muudab neid kergemini talutavamaks, kuid vanema välisriigis töötamise tõttu ei ole alati võimalik temaga kontakti saada. Autori arvates tekitab lapses üksindustunnet just see, et ei olnud kellegagi rääkida ja oma muret jagada.

Keeruline oli lastel vanemate lahkumise alguperioodil, sest neil puudus tegelik informatsioon, kuidas nende elu muutub ja see hirmutas mitmeid lapsi. Intervjueeritav räägib sellest nii:

/.../ natuke hirmutav tundus, sest polnud üldse kindel kui tihti nad (vanemad) hakkavad kodus käima ja kuidas ma siin hakkama saan. Ma polnud varem kunagi ilma nendeta niikauaks koju jäänud... noh vanaemaga koos küll, aga just ilma ema ja isata. /.../

Raske oli ka nendel lastel, kellel oli nooremaid vendi – õdesid. Väiksemad lapsed pöördusid vanemate õdede-vendade poole ja otsisid pidevalt neilt tuge. Intervjueeritav räägib :

/.../ eks ta on väiksem ja tunneb suuremat igatsust ja kui tal on vahest halb tuju ja kurb, siis ma üritan ise hästi rõõmus olla ja tal tuju paremaks teha/.../

Tekib situatsioon, kus vanem laps surub mõnikord alla enda tunded, sest ta tunneb end noorema eest vastutavana ja ei taha, et teine kurvastaks. Ta tunnetab tugevalt vanema õe – venna rolli, mida ta varasemalt nii väga ei täitnud. Antud situatsioon tõstatab küsimuse, et kas lapsed on võimelised üle võtma kohustusi, mille eest varasemalt olid vastutavad nende vanemad. Võimalik, et pikemas perspektiivis võib toimuda lapse läbipõlemine ning ta pole suuteline vastutama nende asjade eest.

Positiivse emotsiooni tekitas lastes mõte olla iseseisvam ja vanemate poolt mitte nii kontrollitud. Intervjueeritavates tekitas elevust mõte, et neil tekib rohkem vaba aega, nad saavad õhtuti hiljem magama minna ja vanemad toovad välismaalt kingitusi. Võimalus käia oma vanematel näiteks koolivaheaegadel külas oli samuti positiivne aspekt, mida paar last välja tõid.

3.4 Kellega laps elab kodumaal vanemate välismaal töötamise perioodil

Ükski intervjueeritav laps ei ela kodumaal päris üksinda. Kolm last elavad koos vanavanematega, üks laps elab koos kahe vanema õega ning üks laps elab peamiselt vanavanema juures, aga tema isa on käib iga kahe nädala tagant kodus ja veedab kodumaal koos lapsega iga kuu vähemalt nädala. Küsimusele kuidas lapsed sellise elukorraldusega rahul on, vastati, et üldiselt ei ole viga. Vanavanemate juures elamise positiivseks küljeks peeti seda, et vanavanemad väga hoiavad lapsi ja nad tunnevad end seal turvaliselt. Intervjueeritav ise kirjeldab seda öeldes:

/.../ ta (vanaema) helistab mulle iga päev peale kooli ja küsib, et mis ma poest süüa tahan ja kas ma olen juba kodused ülesanded ära teinud. Muidu on täitsa tore, aga mõnikord natuke tüütu ka /.../.

Laps tunneb, et tal pole vanavanematega alati nii lihtne suhelda, kui tal oli seda oma vanematega ja päris kõiki asju ta neile ikkagi ei räägi. See võib tähendada seda, et vanavanemad siiski ei täida päris seda rolli, mida lapsevanemad. Vanavanemad on küll intervjuus osalenud laste jaoks olemas, kuid suhted nendega ei ole selleks piisavalt sügavad, et rääkida neile kõike.

Laps, kes elab koos oma vanemate õdedega tundis aga suuremat üksindustunnet. Suhtlus õdedega pole nii tihe ja ta tunneb end seetõttu üksikuna. Ta kirjeldab seda nii :

/.../ ta (õde) lõpetab ülikooli ja tal on kogu aeg nii kiire. Mõni päev ma teda vist isegi ei näe, aga ta helistab mulle siis ja uurib, et kas mul kõik korras /.../

Selle intervjuueeritava puhul arvab autor, et suhted õdedega ei ole piisavalt lähedased selleks, et laps tunneks ennast nende ellu kaasatuna. Tekib ilmselt kõrvalejätuse ja üksindustunne. Õed on küll oma pere liikmed ja nad tunnevad huvi kuidas läheb, kuid igapäevaselt tihedamat läbikäimist antud lapsel oma õdedega ei olnud.

3.5 Lapse toimetulek lahususega vanematest

3.5.1 Suhtlemine vanematega

Suhtlus vanematega on neljal lapsel viiest väga tihe. Suheldakse peaaegu igapäevaselt kasutades peamiselt internetisuhtlusvõimalusi nagu Skype ja MSN. Üks lastest suhtles kord või kaks nädalas oma vanematega peamiselt helistades. Intervjuudest selgus, et kui emaga suheldi pea igapäevaselt, siis isaga kord või kaks nädalas. Küsimusele, mis tundeid see lastes tekitab vastati kõigi laste poolt, et nad tahaksid isaga rohkem suhelda ja tunnevad igatsust. Uurides, et mis nad arvavad, miks isaga on suhtlust vähem, siis lapsed arvasid peamiselt, et ilmselt on isal palju tegemist. Siin kohal tekib üles probleem, et lisaks sellele, et isa on lapsest füüsiliselt kaugel, jäävad ka lapse- ja isavahelised suhted üha kaugemaks.

/.../ me suhtleme ikka iga päev. Õhtuti peamiselt skype'ga. Mul ema töötab päeviti kontoris ja kui mul vaja, siis saan talle mobiilile helistada, aga jah, peamiselt ikka arvutis. Ainult siis kui mõni õhtu mingi üritus on, siis jääb vahele /.../

Pidev suhtlemine oma vanematega ei lase intervjuueeritaval tekkida tunnet, et ollakse päris üks. Vanemate välismaal töötamist on ilmselt sellevõrra lapsel ka lihtsam taluda ja sellega toime tulla.

3.5.2 Vanematest lahuselamise mõju: suurem iseseisvus

Kõik lapsed väitsid, et nad on saanud palju iseseisvamaks seoses vanemate välismaal töötamisega. Sellest räägiti uhkusega ja tunti end rohkem täiskasvanuna kui võib-olla teised nende eakaaslased. Nii näiteks on üks lastest võtnud vastutuse noorema õe eest, pidades silma

peal tema kooliülesannetel. Ka noorem õde ise pöördub vanemate asemel just vanema õe poole. Intervjueeritav kirjeldab seda olukorda, väites:

/.../ ma olen kaks aastat vanem kui mu õde ja kui ta mõnda kooliülesannet ei oska, siis mina õpetan talle seda. Tavaliselt ta tuleb jah, ikka minu juurde selle hädaga /.../.

Autor väidab intervjuude põhjal, et oma noorima õe eest hoolitsemisega tunneb laps ennast vajalikuna ja et tal on tähtis roll, mida täita.

Lapsed on iseseisvunud ka majapidamistöõde tegemise osas. Nii näiteks väidab üks intervjueeritav laps:

/.../ muidu tegi ema õhtusöögi valmis, aga praegu kui vanaema on näiteks mõni õhtu ära, siis teen ma ise meile õhtusöögi või käin poes ja ostan näiteks saiakesi /.../

Oma iseseisvumist tunnistati ka sellega, et kui varasemalt viisid lapsevanemad neid kooli, trenni ja teistesse huviringidesse, siis praeguses situatsioonis pidid nad ise hommikuti bussile minema ja pärast arvestama, kuidas ja millega trenni või koju saavad. Mõne lapse jaoks oli see täiesti uudne ja nad rääkisid, et kuigi nad elavad linna ääres ja bussisõit on päris pikk, siis tegelikult on päris tore bussiga sõita. Intervjueeritavad väljendasid uhkust, et nad on nüüd iseseisvad ja peavad ise planeerima kuidas kooli, trenni ja huvialaringidesse jõuda. See omakorda tegi lapsed enesekindlamaks. Paar last lisasid, et nad on nüüd teatud ülesannete eest vastutavad, näiteks koera või kassi hooldamise eest. Laps rääkis sellest öeldes:

/.../ ma olen nüüd ka koera eest vastutav, sest mina pean temaga õues käima ..., õhtul ja hommikul süüa andma. Vanasti tegi seda tavaliselt isa /.../

Kooli koduste ülesannete lahendamise puhul on toimunud samuti muutus kõigi laste puhul. Varasemalt pöörduti osade ainete puhul ema poole ja teiste ainete puhul isa poole. Intervjueeritav ise ütleb nii :

/.../ kui mul oli inglise keelega probleeme, siis ma küsisin emalt, sest ta on tõlk, kui aga matemaatikaga või vene keelega siis isalt /.../.

/.../ kui ma ikka mõnda asja ei oska, siis ma õhtul skype's näitan seda tavaliselt emale. Tema peamiselt aitab mind kodutöodes. Isaga me räägime rohkem muudest asjadest /.../

Enamus lapsi pöördub koolitöödega vanavanemate poole või võimalusel küsib suhtluskanalite kaudu emalt. Isa poole üldiselt koduste ülesannetega enam ei pöörduta. Seega on isa sekkumine lapse kooliellu minimaalne. Võimalik, et tal puudub ka ülevaade lapsega koolis toimuvast.

3.6 Kool: lapse elumuutus on privaatne

Uurides, kui palju teavad vanemate välismaal töötamisest õpetajad, oli vastuseks, et klassijuhatajad teavad, aga teised aineõpetajad mitte. Miks teistele õpetajatele pole räägitud, seda lapsed ei osanud kommenteerida. Osade ainetega esines paaril lapsel probleeme, ning neil oli vastumeelsus nende tundide vastu. Üks tüdruk kirjeldab seda nii:

/.../ see saksa keel on raske, ma ei oska kunagi neid sõnu õigesti hääldada ja alati põen kui õpetaja mul mingit ülesannet laseb teha /.../

Siinkohal tekib dilemma, et kui aineõpetajad ei ole teadlikud, et laps on omapäi ning võib-olla pole tal õppetööga seotud probleemidega kellegi poole pöörduda, siis võib tekkida olukord, kus aineõpetaja nõuab lapselt, et too rohkem pingutaks. Samal ajal tuleb lapsel toime tulla aga üha suureneva stressiga. Lapsel võib tekkida trots kooli suhtes, sest ta ei leia seal mõistmist ja abi ning ta pigem puudub, kui läheb ainesse, mis on talle vastumeelt. Klassijuhatajad ei räägi lastele teadolevalt teistele aineõpetajatele õpilastest ilmselt seetõttu, et soovivad kaitsta lapse õigust anonüümsusele ja privaatsusele. Ometi oleks võib-olla lapsel suurem võimalus toetusele kui aineõpetajad oleks situatsioonist teadlikumad. Pinget lisab siia juurde ka asjaolu, et vanemad rõhutavad pidevalt lastele, et nad peavad koolis hästi õppima ja hakkama saama. Lapsed väljendasid end selles situatsioonis nii, et neil on väga halb tunne, kui nad ei saa mõne ainega nii hästi hakkama, kui tahaks. Nad tunnevad, et nad on vanematele pettumuse valmistanud. Üks lastest kajastab seda nii: */.../ ema alati vaatab e-kooli ja küsib, et miks mul mõni hinne halvem on, et miks ma ei õpi ... siis ma tunnen end alati nii halvasti, et ma ei oska asju õigesti teha /.../*

3.7 Laste tulevikuvisionid

Küsimusele, kuidas lapsed ise toimiksid, kui nad oleksid täiskasvanud ja peaksid välismaale tööle suunduma ning kas nad jätaaksid oma lapsed koju või võtaksid kaasa, oli vastus ühene. Kõik lapsed ütlesid, et nemad küsiks lastelt, mis nad teha tahaks. Üks lastest väljenaks seda nii:

/.../ ma kindlasti küsiks neilt, et mida nad teha tahavad, sest äkki nad ei taha sinna minna ja ma kindlasti ei saaks neid sundida selleks. Nad peaksid seda ise otsustama, et kas nad tahavad minna või ei. /.../

Lapsed väljendasid selgelt, et nad eeldavad, et nende arvamust selles küsimuses kuulatakse. Põhjenduseks tõid nad selle, et laps ei pruugi alati välismaale kaasa tahta minna ja tal on selleks omad põhjused. Peamiselt just kodumaal olevad sõbrad ja kool.

Kõik lapsed oleks väga õnnelikud, kui nende vanemad tuleksid välismaalt töölt tagasi, kuna siis nad saaksid vanematega jälle rohkem suhelda, lihtsalt koos aega veeta ning tavalisi igapäevaelu asju teha. Üks lastest tõi välja, et ta tunneb vanemate äraolekust puudust eelkõige nädalavahetustel, kui kooli pole öeldes :

/.../ ma ei tea ...me teeme vanaema-vanaisaga koos mingeid asju, aga no keegi on ikka puudu. Ema ja isaga oli selline... mõnusam olemine /.../ .

Paar last tõi välja selle, et kui vanemad on korruga välismaalt kodus puhkusel, siis on nendega alguses raske suhelda ja end neile jälle avada. Lapsed arvasid, et vanematel on kodus tagasi olles raske kohaneda. Üks lastest rääkis sellest nii:

/.../ alati kui ema-isa korruga koju tulevad, näiteks pühade ajal, siis alguses on paar päeva natuke imelik suhelda. Ma ei tea... nad on nagu närvilised alguses /.../.

Kuna tegu oli lapsega, kelle vanemad ei tööta välismaal lähestikku, siis võib tegu olla ka vanemate omavaheliste pingetega ning üksteisest võõrdumisega, mis avaldub koju tagasi tules.

Vanematel võib olla omavahelisi pingeid, rääkimata asju ning seetõttu ei ole nad teineteisega suhtlemises vabad. Lapsed tunnetavad seda selgelt.

Küsisin ka laste arvamust selle kohta, mida nad ütleksid oma parimale sõbrale, kui tolle vanemad suunduks tulevikus välismaale tööle. Lapsed väljendasid oma eale ootamatut küpsust ja ellusuhtumist, mis mind väga üllatas. Nad ütlesid, et alguses on väga tore üksi jääda ja mõtled, et pole ju vahet, kus vanemad asuvad, aga pärast tekib igatsus ja on raskem. Intervjueerimisel osalenud poiss kirjeldab seda nii:

/.../ alguses mõtled, et las nad siis olla välismaal, et vahet pole aga pärast tuleb igatsus. Ja nõu ei saa küsida siis kui tahad, sest alati ei saa telefonitsi kätte /.../

Lapsed ootavad oma vanemate kodumaale naasmist ja tunnevad nende järgi igatsust. Nad tunnevad oma vanematest puudust just igapäevategevusi tehes ja kuigi vanemate välismaale siirdumisel on ka mitmeid positiivseid külgi, siis intervjuudes kõlas igatsus ja soov tihedamalt suhelda ja üksteist näha.

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Lapsevanemate välismaale siirdumine ning laste kodumaale maha jäämine on probleem, mis vajab kindlasti tõsisemat uurimist ja ülevaadet. Vaadates statistikat, mis puudutab inimeste välismaale tööle siirdumist, siis on selgelt näha tõusutendents, mis viimase rahvaloenduse andmetel on kümnekordistunud. Välismaale tööle minna soovivate inimeste hulk on samuti väga suur, mis viitab probleemidele ühiskonnas.

Antud uurimustööst selgub, et lapsevanemate välismaale tööle suundumise osas on oluline uurida laste arvamust. Lastel on selgelt omad tunded ja nägemused kuidas nende igapäevaelu on muutunud. Väga oluline on kui tihti ja kuidas vanemad suhtlevad oma kodumaa olevate lastega. Lapsed, kes olid igapäevases suhtluses oma vanematega tundsid vanematega tihedamat suhet. Lapsed toovad välja nii positiivseid kui ka negatiivseid aspekte kodumaale jäämise osas. Lapsed on parimad indikaatorid uurimaks kuidas nende elu on muutunud ning nad on võimelised välja tooma nii positiivseid kui negatiivseid aspekte, mida täiskasvanud kõrvalt vaadeldes alati ei suuda tähendada.

Oluline on antud uurimus ka selleks, et kaardistada probleemkohad seoses lapsevanemate tööle siirdumisega. Antud teadmine võimaldab luua paremat süsteemi koolide jaoks, kes mõistaks paremini lapse hetkeolukorda ja võimalikke emotsioone seoses vanemate lahkumisega. Praegusel hetkel on vanemate ja kooli vaheline koostöö küllaltki nõrk, ning õpetajad pole teadlikud lapse olukorrast. Abi oleks õpetajate teadlikumast tegutsemisest ning kindlasti ka kooli enda poolsest psühholoogilisest toest näiteks kooli sotsiaaltöötaja või psühholoogi näol. Lastel oleks võimalus rääkida oma probleemidest, sest võib olla, et lapsel polegi kedagi kellega oma muret jagada. Omakorda võimaldaks see õpetajatel paremini märgata lapsi, kes on stressis ning vajadusel nad ära kuulata või suunata kooli sotsiaaltöötaja juurde.

Kõik uurimuses osalenud lapsed näitasid üles väga küpset mõtlemist ja arutlemisoskust.. Nad olid täiskasvanulikud ning mõneti iseseisvamad kui nende eakaaslased, kelle vanemad ei olnud

välismaal tööl. Lapsed oli uhked selle üle, et nad saavad ise paljude asjadega hakkama ning omavad vastutust erinevate igapäeva elu toimingute üle, mida varasemalt nad tegema ei pidanud.

Oluline on ära märkida probleemi laste suhtluses isadega, mida täiskasvanud ehk ise kõrvalt ei märka, aga lapsed tunnevad, et nende sidemed isadega kaugenevad ja igapäeva suhtlust jääb vähemaks.

Antud teema vajab kindlasti täpsemat edasi uurimist võttes aluseks suurema valimi erinevates Eesti linnades ning maapiirkondades, eesmärgiga saada laiem pilt laste arvamustest ja emotsioonidest. Teemat on kindlasti võimalik edasi arendada magistritöös, mille laiem maht annaks võimaluse saada täpsem ülevaade.

Kasutatud kirjandus :

- 1) Aasaru, H.(2012) Aastaga vähenes töötus EL-is kõige rohkem Eestis. *ERR*, 2012.07.21
- 2) Bélorgey, N., Garbe-Emden, B. Horstmann, S,Kuhn, A.,Vogel, D.,Stubbs, P. (2012). Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe. *European Commission DG Employment, Social Affairs and Inclusion*.
- 3) Bingyab, H., Jingyi, F., Ni, L. (2012) Depression risk on left-behind children in rural China. *Psychiatry Research*. 2000, lk 306-312
- 4) Bradshaw, J., Hoelscher, P., Richardson, D.(2006). Comparing child well-being in OECD countries: concepts and methods. *Unicef*. (http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwp2006_03_eng.pdf 08.05.2013)
- 5) Broka, A. (2009) Impacts of Labor Migration on Children Left-behind in Latvia: The Role of the State. *Oslo University Collage*.
(http://www.hioa.no/eng/Studier/SAM/Master/International_Social_Welfare_and_Health_Policy/Master-s-theses/2007/Anna-Broka-Impacts-of-Labor-Migration-on-Children-Left-behind-in-Latvia-The-Role-of-the-State. 15.05.2012)
- 6) Corsaro, W. (2005). *The sociology of Childhood*. Pine Forge Press
- 7) Garza, R.(2010). Migration, development and children left behind: a multidimensional perspective
(http://www.unicef.org/socialpolicy/files/Postscript_Formatted_Migration_Development_and_Children_Left_Behind.pdf 07.05.2013)
- 8) Kallaste, E., Philips, K. (2004). Eesti tööealise elanikkonna töötamise potentsiaal Euroopa Liidu riikides. Toimetised, 13. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus PRAXIS
- 9) Kutsar, D. (2008). Lapse heaolu vananemas Euroopas. *Uued ajad – uued lapsed*, Tallinn:TLÜ Kirjastus, lk 96-111

- 10) Malinauskas, G. (2006). Researching the Impact of Parental Labour Migration on a Child : Failure of Attachment Theory. (<http://www.socwork.net/sws/article/view/160/552> 14.04.2013)
- 11) Markström, A-M., Hallden, G. (2008). Children's Strategies for Agency in Preschool. *Children & Society*, 23. Lk 112-122
- 12) Labour Migration. 2013. *International Organization of Migration koduleht*
(<http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/what-we-do/labour-migration.html> 20.04.2013)
- 13) Lannes, E.(2010). 2010. aasta on Euroopas pühendatud vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemisele. *Sotsiaaltöö*. 5. Lk 7-10
- 14) Lapse heaolu hindamise abivahend lastekaitsetöötajatele.(2012). Sotsiaalministeeriumi kodulehekül. (http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumentid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Lapse_heaolu_hindamine.pdf 14.04.2013)
- 15) Lialiuogene I, Rupshene L. (2008) The Effects of Parents Labour Migration on the Socialization of Adolescents. *Russian Education and Society*. 50, lk 6-19
- 16) Pärna H, Lai K, Tuleva, T. (2008). Vanemate töötamine välismaal- kuidas see mõjutab lapse elu? *Sotsiaaltöö*, Vol. 6
- 17) Rank, S.(2009). Läti Tööpuudus Euroopa Kõrgeim. *Äripäev* 2009.12.01
- 18) Ratner, C. (2000). Agency and culture. *Journal for the Theory of social Behavior*. *Journal for The Theory of Social Behavior*. Vol.30, lk. 413-434
- 19) Rossin, A.(2008). The Impact of Migration in Developing Countries. *Youth Migration Conference*. (<http://crew.princeton.edu/migration/files/Rossi.pdf> 15.04.2013)
- 20) Salah M. (2008) The Impacts of Migration on Children in Moldova. *Unicef*. (http://www.unicef.org/spanish/files/The_Impacts_of_Migration_on_Children_in_Moldova%281%29.pdf 05.05.2013)

- 21) Strandell, H.(2007). New Childhood Space and the Question of Difference. Flexibe childhood? *Exploring Children's Welfare in Time and Space*. Univeristy Press of Southern Denmark
- 22) Vaba liikumine – ELi kodanikud.2013. *Euroopa komisjoni koduleht*.
(<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=457&langId=et> 20.04.2013)
- 23) Vaitekoniené, V. (2010) Temporary Labour Migration and the Children Left Behind at home. *Lituanus*. Vol 56. (http://www.lituanus.org/2010/10_3_06%20Vaitekoniene.html 28.04.2013)
- 24) Veidemann, B. (2010). Eesti tööealise rahvasiku väljarändepotentsiaal aastal 2010. *Poliitkaanalüüs*
(http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Toimetised/2010/toimetised_20108.pdf 07.05.2013)
- 25)White, A. (2010). Young peoPle and migration from contemporary Poland. *Journal of Youth Studies*. 13, 565-580

LISAD

Intervjuu küsimused

Intervjuu küsimused on koostatud lähtekohalt, et lapsed ja lapsepõlv on kontseptuaalselt autonoomsed ning lapsed omaette õiguslikud subjektid ja aktiivsed sotsiaalsed agendid. Seega on uuritud laste endi seisukohti seoses lapsevanemate välismaale emigreerumisega.

Alustuseks taustsüsteemi saamiseks uuriti lapselt:

- Kui kaua on lapsevanemad välismaal ära olnud?
- Mis riiki on nad tööle siirdunud ja kui kaua kavatsevad seal veel olla?
- Kui tihti nad kodus käivad?
- Kelle juures laps praegusel hetkel elab.

Edasi täpsustavad küsimused :

- Kui Su vanemad välismaale tööle otsustasid minna, siis palju te seda pere ringis arutasite? Mida sina sellest arvasid? Kas sinu arvamust küsiti?
- Kas Sa tahaksid oma vanematega välismaal koos elada? Mis põhjusel sa kodumaale jäid?
- Kas vanemad läksid ükshaaval või korraga ära?
- Kuidas ja kui tihti oled oma vanematega kontaktis nüüd kui nad välismaal on? Kas seda võiks olla rohkem või vähem?
- Kes Sind aitab koolitöödega kui Sul tekib küsimusi? Kuidas õpetajad suhtuvad sinusse, kui sa neilt abi küsid?
- Kirjelda varasemalt kuidas nägi välja Sinu üks tavaline koolipäev kui su vanemad välismaal veel ei töötanud. (Sama ka nädalavahetuse kohta)
- Kirjelda praegust ühte tavalist koolipäeva kui Su vanemad töötavad välismaal (sama ka nädalavahetuse kohta)
- Mis Sulle meeldib selle juures, et Su vanemad on välismaal? Mis ei meeldi? Mis on praegu raskem? Mis on kergem?

- Mis Sinu jaoks muutuks kui su vanemad enam välismaal ei töötaks vaid oleks Eestis tagasi?
- Mis on Sinu hirmud seoses vanemate välismaal töötamisega?
- Kui Sina peaksid kunagi välismaale tööle minema ja sul on perekond ja lapsed, siis kas Sa võtaksid lapsed välismaale kaasa?
- Kuna Sul on juba kogemust sel teemal, siis mida Sa ütlesid neile lastele, kelle vanemad alles lähevad välismaale tööle? Mida Sa neile soovitaksid?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Maris Kartau** (sünnikuupäev 24.01.1984)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „ Lapse igapäevaelu peale mõlema vanema välismaale tööle siirdumist: lapse perspektiiv.“, mille juhendaja on Dagmar Kutsar
  - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus.03.06.2013